

EKOLOGINIS
DARŽAS IR ŪKIS

ALTERNATYVŪS
ŠILDYMO BŪDAI

ANTRINIS ATLIEKŲ
PANAUDOJIMAS

MAŽOSIOS SAULĖS,
VĒJO IR VANDENS
JĒGAINĒS

MAISTO ATSARGŲ
RUOŠIMAS

Alan ir Gill
Bridgewater

Gyvenu užmiestyje

Alma littera

IVADAS

Su Džile susipažinau XX. a. 7-ajame dešimtmetyje mokydamasis meno mokykloje. Tuo metu visi tik ir kalbėjo apie naujovišką laisvę. Tiesiog jutome, kad galėtume gyventi prasmingiau nei ankstesnės kartos. Pamenu, vieną vakarą sėdėjau koledžo bendrajame kambaryje ir klausiausi dviejų jaunu amerikiečių hipių, dirbusių dėstytojais, pokalbio. Juodu svarstė, kad netrukus, išsekus naftos ištekliams, būsime priversti grįžti prie amišams būdingo natūrinio ūkio – galbūt gyventi rąstų trobelėse, vietoj automobilių laikyti arklius, burtis į panašiai mąstančių žmonių bendruomenes ir siekti sukurti geresnę visuomenę; visa tai labai žavėjo. Šie vyrai, kaip ir daugybė kitų žmonių, buvo įsitikinę, kad mūsų vartotojiška visuomenė gyvena eikvodama svarbiausius žemės turtais. Jų manymu, nuo pat pramonės perversmo pradžios mes tik imame ir niekuo neatsilyginame: imame anglis ir paliekame atliekas, imame naftą ir teršiamo aplinką, imame iš dirvos tai, kas geriausia, ir ją aliname, kertame miškus ir pan.

Svarbiausias to meto klausimas buvo štai koks: „Kaip godžią, grobuonišką, vartotojišką, teršiančią ir naikinančią visuomenę paversti tokia, kuri rūpinasi aplinka ir ne tik ima, bet ir duoda?“ Bendra meno mokyklų ir universitetų studentų nuomonė buvo ta, kad pokyčių neverta pradėti nuo centro – geriau, kaip 7-ajame dešimtmetyje teigė Timotis Lieris (*Liery*), „išsiklausyti, suvokti ir atsakyti“, t. y. nukreipti žvilgsnį į savo vidų, paskui pažvelgti į visuomenę iš šalies ir tada, remiantis sukauptomis žiniomis, pasirinkti ir atmesti.

Tuo metu tarp skaitomiausių mano knygų buvo dvi: Viljamo Kobeto (*Cobbet*) „Smulkusis ūkis“ (*Cottage Economy*) ir Henrio Toro (*Thoreau*) „Voldenas, arba gyvenimas miške“ (*Walden, or Life in the Woods*). „Smulkusis ūkis“, pirmąkart išleistas 1821 m., yra vienas iš pirmųjų savivalbos vadovų, jame išsamiai paaiškinta, kaip net ir

turint didelę šeimą prasimaitinti iš... dešimties arų sklypo. 1854 m. išleistoje knygoje „Voldenas“ Toro aprašo, kaip, nusprendęs įkurti natūrinį ūkį ir pasistatyti miške trobelę, buvo priverstas įvertinti kiekvieną smulkmeną – nuo trobelės padėties saulės atžvilgiu iki to, kaip išgyventi auginant pupas ir žvejojant. Toro kritikavo tų laikų ūkininkavimo būdus, kai tik plėšiama, kertama ir deginama, geležinkelių ir miestų plėtrą gamtos sąskaita. Mudu su Džile ryte rįjome tas knygas; užuominos apie nepriklausomybę nuo elektros tinklų, vandens tiekėjų ir panašių dalykų mus labai įkvėpė!

7-ojo dešimtmečio pabaigoje mudu susituokėme ir apsigyvenome lūšnoje laukų vidury – be vandentiekio, be elektros, be paskolos... iš tiesų nelabai ką ir turėjome, tik du mažučius sūnelius ir tvirtą tikėjimą, kad pavyks sukurti natūrinį ūkį. Viskas atrodė gražu ir paprasta: aš ir toliau mokau keramikos, o Džilė audžia ir drauge sutvarkome namą, įsteigiame amatų dirbtuves, iškasame šulinį, pastatome malūną, auginame daržoves ir viščiukus, kitaip tariant, gyvename ilgai ir laimingai. Tada maniau, kad plyną lauką paversti natūrinio ūkiu – tai beveik tas pats, kaip Robinzonui Kruzui išgyventi negyvenamoje saloje. Mes neketinome visko atsakyti ir grįžti į ikipramoninius laikus, kai buvo naudojama tik arklio galia. Manėme, kad pasirinktume tai, kas yra geriausia – panašiai kaip Kruzas prisirinko daiktų iš sudužusio laivo, – ir tuo pasinaudosime kurdami naują pasaulį. Žinau, skamba romantiškai, bet taip jautėmės.

Taigi kurdami Slėnio ūkį stengėmės spręsti problemas taip, kaip tai būtų darę Toro, Kobetas ir Kruzas. Mes jas kruopščiai ir neskubėdami išnagrinėdavome ir per artimiausias dienas ar savaites nerdavomės iš kailio ieškodami tinkamiausio sprendimo. Pavyzdžiui, kai atėjo laikas rūšiuoti vandenį, apžiūrėjome ūkyje esantį

šulinį, išpumpavome vandenį, nustatėme, per kiek laiko šulinys prisipildo, ir ištyrėme vandens sudėtį; paaiškėjus, kad vandens trūksta ir kad jis labai užterštas, išbandėme įvairius lietaus vandens rinkimo ir saugojimo būdus, visokius siurblius ir filtrus, galiausiai išgręžėme gręžinį – plušome tol, kol problemos neliko. Panašiai buvo ir su nuoteku, galvijų ir kitais klausimais – susidūrę su problema ją išnagrinėdavome, kalbėdavomės su senukais, kurie buvo gyvenę be elektros, apsvarstydavome, kaip kiekvienas pokytis ar vyksmas galėtų paveikti aplinką, ir paskui pagal visa tai keisdavome savo gyvenimą. Žinoma, įtakos turėjo ir mūsų pačių patirtis. Pavyzdžiui, pamenu, kad vaikystėje, kai gyvenau su seneliais kaime, maniau, kad dauguma žmonių gali laimingai gyventi nepriklausomi nuo kitų, neturėdami vandentiekio, automobilių, televizorių ar skalbimo mašinų.

Vėliau, 8-ajame dešimtmetyje, išminties sėmėmės iš dar dviejų knygų – Roberto ir Brendos Veilų (*Vale*) „Autonominio namo“ (*The Autonomous House*) ir Džono Seimuro (*Seymour*) „Apsirūpink pats“ (*Self-Sufficiency*), taip pat dviejų amerikietišku leidinių – „Paskutinio visos Žemės katalogo“ (*The Last Whole Earth Catalogue*) ir „Horousmito“ (*Harrowsmith*). „Autonominis namas“ yra nuostabi knyga – patraukli, pažangi ir įkvepianti.

Žinoma, patyrėme daug nesėkmių – nugašdavo gyvuliai, ištuštėdavo kišenės, paklausydavome ne tų žmonių, kurių reikėtų, patarimų ir pan., bet kiekviena patirtis – gera ar bloga – pagausindavo mūsų žinias. Veiklos pradžioje panašioms į mus žmonėms buvo lipdoma gauruotų hipių etiketė, bet po to, kai 8-ajame dešimtmetyje ištiko naftos krizė ir Amerikoje atsirado sąjūdžių, kviečiančių grįžti atgal prie žemės, o per televiziją buvo parodytas serialas „Geras gyvenimas“ (*The Good Life*), žiniasklaida ir visuomenės viršūnės pamažu ėmė suvokti, kad galimas kitoks gyvenimo būdas. Kad

ir kaip jis buvo įsivaizduojamas, dauguma žmonių puikiai suprato, kad deginame neatsinaujinančius energijos išteklius ir šitaip nuodijamės.

Štai praėjo 30–40 metų, ir ar per juos kas nors iš esmės pagerėjo? Sumažėjo naftos atsargos, kaip niekad daug yra automobilių, padidėjo aplinkos tarša, miškai kertami dar sparčiau, greitas gyvenimo tempas kelia žmonėms įtampą, o masiškai gaminamas nekokybiškas maistas juos sargdina. Tačiau yra ir teigiamų pokyčių: 7-ajame dešimtmetyje žmonės, vartojantys tokius žodžius kaip *ekologiškas*, *tausojantis aplinką* ir *perdirbimas*, buvo vadinami keistuoliais vegetarais teoretikais, o dabar šios sąvokos įgijo vertę.

Užduodami išties praktiniai klausimai. Kaip gyventi be elektros? Kaip turėti šiltus namus, jei atsisakome šildymo dujomis ar mazutu? Kaip ūkininkauti be chemikalų? Kaip panaudoti atliekas? Gera žinia ta, kad ne tik mes turime atsakymus – apsirūpinančių ūkių plėtrą skatina mokslininkai ir vyriausybės. Pavyzdžiui, kai 8-ojo dešimtmečio pradžioje ieškojau vėjo turbino, rinkoje buvo vos pora brangių ir ne visai tinkamų mechanizmų; dabar galima rinktis iš keliasdešimties, o gal net iš šimtų modelių. Ypač gerai, kad vėjo energetiką remia vyriausybė!

Gyvenimas savarankiškai, patiems viskuo apsirūpinant, nereiškia, kad galėsite niūriai sniukroti apie teorines galimybes – nieko panašaus. Teks pasiraityti rankoves, apriboti pragyvenimo išlaidas, linksmybes, bet jūs valgysite geresnį maistą ir iš esmės prisidėsite prie žaliosios revoliucijos. Mes žinome, kaip sunku, kai nepakanka pinigų ar erdvės, bet manome, kad jei kiekvienas bent kiek pasikeistų, būtų nuveikta jau trečdalis darbo. Dabar pats metas pradėti ekologiškai ūkininkauti.

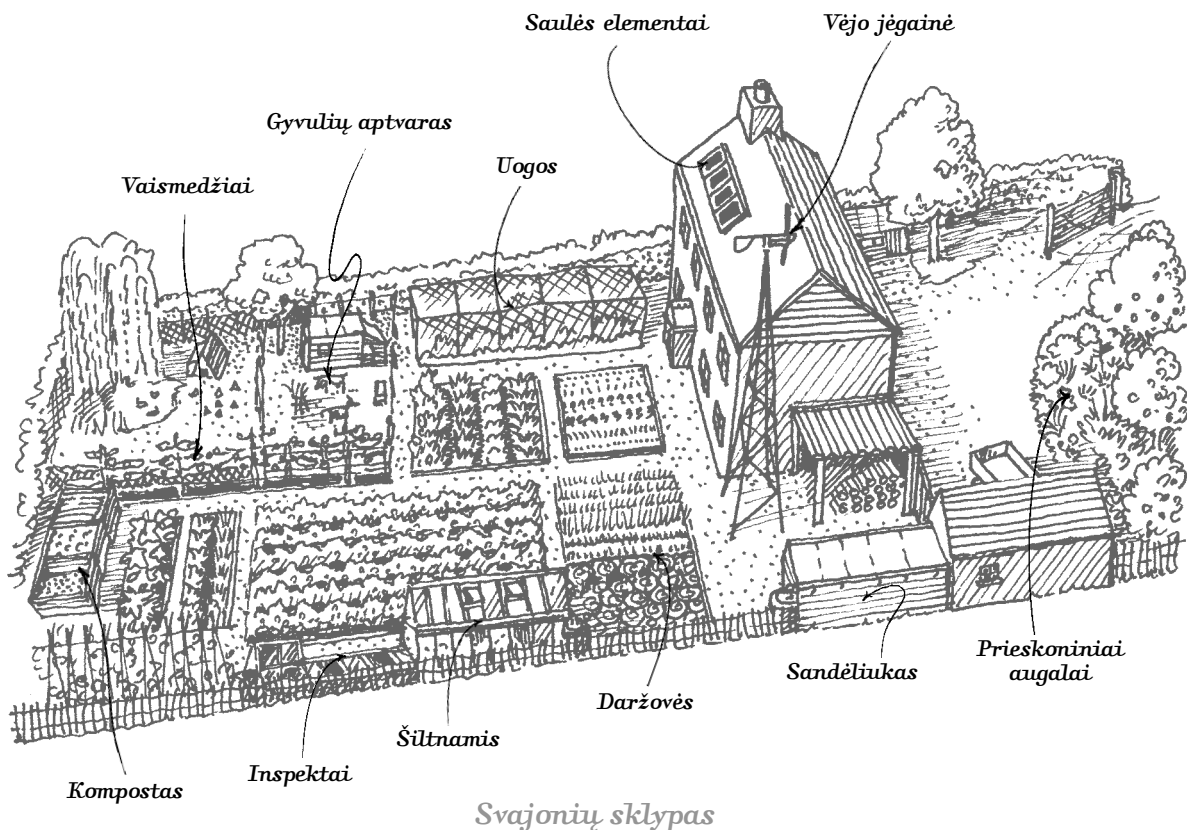
Tikimės, kad ši knyga suteiks vertingų patarimų ir įkvėps gyventi taip, kad galėtumėte patys daugiau viskuo apsirūpinti.

SWAJONIŲ SKLYPAS

Jei kyla noras gyventi visiškai savarankiškai, negaiškite laiko; aistringai, lyg apsėstas, rutuliokite šią mintį, kol ji taps svarbiausiu gyvenimo tikslu. Taip įkvėpsite save kūrybinei veiklai – imsitės rimtai svarstyti, kaip svajones paversti realybe. Kai jūs ir jūsų artimieji būsite pasirengę visa esybe atsiduoti idėjai, prasidės nepaprastai įdomus laikotarpis, per kurį nuspręsite, ką iš tikrųjų būtų galima nuveikti.

KLAUSIMAI, KURIUOS TURITE SAU UŽDUOTI

- Kiek žemės jums reikia?
- Kur tas sklypas turėtų būti – mieste ar kaime? O gal kitoje šalyje, kur žemė ir pastatai yra pigesni?
- Ar norite pamėginti gyventi be jokių komunikacijų – be elektros, vandens ir dujų?
- Ar visa tai įmanoma, jei liktumėte ten, kur dabar gyvenate, ir žemę nuomotumėtės?
- Ar norite prisijungti prie apsirūpinančių ūkių bendruomenės?
- Ar nutrauksite darbinę karjerą?
- Ar turite pakankamai lėšų?

KIEK REIKIA ŽEMĖS?

Žemės plotas priklausys nuo vietos, klimato, dirvos derlingumo ir jūsų poreikių. Vienam žmogui gal ir pakaktų maždaug dvidešimties arų derlingos žemės – jei augintų daržoves sau arba parduoti (išmainyti į kitus būtinus daiktus), – bet, mano manymu, dviem žmonėms šiais laikais reikia daugiau – apie aštuoniasdešimties arų. Vėlgai, jei jie rinksis miškingą vietovę ir užsiims, sakykim, baslių ar išvartų prekyba, gali būti, kad pavyks pragyventi. Bet jei svajojate auginti žuvis, laikyti arklius, avis, vištas, turėti daržą ir dar ką nors auginti, turbūt numanote, kiek žemės tam reikia.

Pavyzdžiui, mūsų pirmasis sklypas buvo vos daugiau nei keturiasdešimt arų ploto; nuošalus, sunkiai pasiekiamas, žemė skurdi ir pelkėta. Turėjome beveik po trisdešimt metų, auginome du mažus vaikus. Tvarkytis buvo kiek keblu; pavyko todėl, kad gaudavau pinigų už paskaitas. Turėdami reguliarių pajamų, galėjome daug nuveikti. Džilė galėjo likti namuose ir austi, aš – ilgomis vasaros atostogomis užsiimti keramika, mudu abu – prižiūrėti sūnelius, laikyti kelias vištas, žąsis, avis ir ožkas. Žinoma, nebuvo lengva, bet išsilaikėme, nes gyvenome be komunikacijų ir mūsų neslėgė komunalinių mokesčių našta.

BANDOMASIS LAIKOTARPIS

Taigi norite gyventi girioje ar šalia jūros, ar.. ir šiek tiek nervinatės, kad teks sudėginti tiltus. Galime nuraminti – nebūtina to daryti, pirmiau pažūrėkite, kaip seksis. Sakykim, turite mieste nuosavą būstą ir gal dar nesate jo išpirkę, bet svajojate persikraustyti į Ispaniją ir auginti migdolus. Išmintinga būtų šią nuosavybę išnuomoti ir už gautus pinigus nuomotis

sklypelį pasirinktoje vietovėje. Taip susipažinsite su aplinka ir žmonėmis. Svajonės visiškai neįgyvendinsite, bet daugiau sužinosite apie tą vietą. Galėsite atidžiai išžvalgyti apylinkes, įvertinti vietinio klimato ypatumus, pabendrauti su ūkininkais, išsiaiškinti, ką jie mano apie žemę ir aplinkinius turgus, sužinoti apie mokyklas ir pan. Jei bandomojo laikotarpio pabaigoje padarysite išvadą, kad vieta ne visai tinkama, galėsite grįžti ir pradėti iš naujo.

AR DARŽAS GALI BŪTI SVAJONIŲ SKLYPU?

Kuo tvirčiausiai atsakome „taip“. Jei patyrinėtumėte paveikslėlį kairėje, pamatytumėte, kad net mažas daržas gali patenkinti poreikius. Pažvelkite į savo sklypą ir nusibraižykite jo planą: smulkmeniškai sužymėkite, kur, ką ir kaip auginsite visus metus. Viską gerai apgalvokite ir išnaudokite kiekvieną kampelį, o jei mąstote apie gyvulius, būkite itin išrankūs. Darže nėra vietos karvei, bet galima laikyti ožką, pustuzinį vištą, gal net avilį ar du. Įvertinkite sklypo vietą – galbūt ji puikiai tinka prekybai, pavyzdžiui, tokiais maisto produktais kaip ekologiški kiaušiniai, medus ar avių pieno sūris.

GERIAUSIAS LAIKAS PIRKTI

Nekilnojamąjį turtą geriausia pirkti vasaros pabaigoje – kai savininkai ima rūpintis, kaip parduoti nuosavybę iki žiemos. Jei norite mažesnės kainos, o savininkui nerimą kelia žiemą patiriamos išlaidos, labai tikėtina, kad jums pavyks susiderėti. Bet nevertėtų labai gudrauti, nes jei pernelyg ilgai delsite ir iki Kalėdų liks, tarkim, vos kelios savaitės, savininkai jau gali būti susiplanavę atostogas ir bus daugmaž apsisprendę laukti pavasario,

kol pakils kainos. Visada gerai laikyti savo pinigų paruoštus, kad atėjus tinkamam laikui galėtumėte tiesiog kišti ranką į kišenę ir atlikti skubų sandorį.

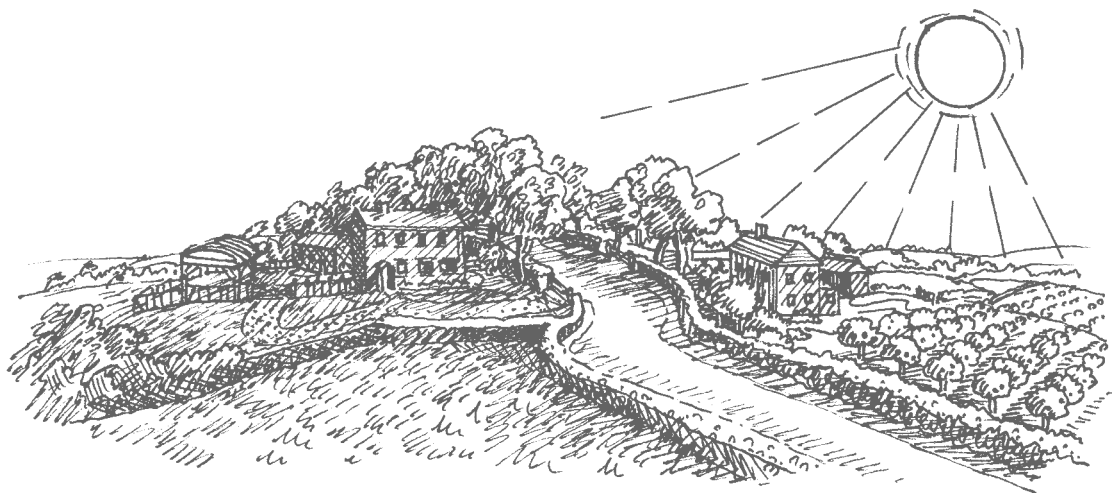
PADĖTIS PASAULIO ŠALIŲ ATŽVILGIU

Britanijoje, o ir visoje Europoje ir Amerikoje valdą geriausia suplanuoti taip, kad namą ir dirbamą žemę iš šiaurės pusės pridengtų kokia kalvelė – namas būtų atsigręžęs į pietus, o dirbama žemė driektųsi priešais jį nedidelio nuolydžio pietiniame šlaite. Paveikslėlyje matote du nedidelius greta įsikūrusius ūkius; juos skiria kelias, einantis rytų–vakarų kryptimi. Namai pastatyti taip, kad žvelgtų skersai kelio vienas į kitą. Abiems ūkininkams sekasi gerai, bet ūkis, esantis į pietus nuo kelio (tas, kurio namas ir žemė pietiniame šlaite), suplanuotas geriau, nes čia namas, laukai ir daržai yra pridengti nuo

šiaurinių vėjų ir žvelgia į saulę. Kito ūkio padėtis kur kas prastesnė, nes vėjas kyla aukštyne kalva ir trenkiasi į namo galą.

Įdomu, kad žvelgiant į šiuos ūkius tikrovėje ir į jų planus senuose žemėlapiuose matyti, kaip tiksliai aplinkos pranašumus ir trūkumus atskleidžia ūkių pavadinimai ir pasirinkta ūkininkavimo kryptis. Pavyzdžiui, šiaurinis ūkis vadinamas „Stipriaisiais vėjais“, o pietinis – „Saulės atokaita“. Pietinėje pusėje jau šimtas metų auginami sodai, o šiaurinėje plyti vešlios pievos. Abu pasirinkimai yra geri; tik vienoje vietoje truputį lengviau tvarkytis nei kitoje.

Kai žvalgotės sklypo, patyrinėkite žemėlapius, apeikite valdas, pasikalbėkite su kaimynais, įvertinkite, kaip sklypas suplanuotas pasaulio šalių atžvilgiu, apžiūrėkite pastatus, medžius (pavyzdžiui, ar jie vėjo nugairinti, ar apžėlę samanomis) ir pasistenkite kuo daugiau sužinoti apie vietą, kurioje yra sklypas.

Įvertinkite sklypo vietą pasaulio šalių atžvilgiu.

VALDOS DYDIS

Žinoma, daug ką lemia susidarytas vaizdas ir turimos lėšos, bet geriau rinktis didesnę valdą nei mažesnę. Tiesa tokia: kai ištis imsite į viską gilintis, paaiškės, kad daugelis žaliųjų svajotojų dėl visokių aplinkybių paprastai įsigyja sodybą kaime, o ne mažą ūkį. Dažniausiai išsirenkamas namas su maždaug 1–2 ha žemės. Iš patirties žinau, kad tokia žemė dažniausiai būna skurdi ir nelabai tinka žemdirbystei.

Todėl, kai pradodate kurti planus, būkite pasirengę ir kompromisiniams variantams. Neskubėdami ir kruopščiai apsvarstykite nelabai tenkinančias galimybes ir sužinokite, ar galėsite apeiti akivaizdžias problemas. Namas gali būti tikra lūšna, bet jį galima suremontuoti. Jei žemės per daug, ją galima išnuomoti. Viena mūsų apžiūrėta vieta buvo tikrai brangi, bet kai pasiklausinėjome, sužinojome, kad du gretimais įsikūrę žmonės norėtų nusipirkti žemės ir išplėsti savo daržus. Taigi dalį pinigų būtume galėję susigrąžinti pardavę kelis sklypelius.

Svarbiausia būti lankstiems. Jei valda mažoka, gal yra galimybė žemės išsinuomoti. Nenuleiskite rankų – kai pirmą kartą ieškojome sklypo, padavėme skelbimą į laikraštį („Pirktume vienkiemį be artimų kaimynų.“), gavome per 20 atsakymų ir vienas jų mums tiko.

VANDUO

Be vandens neapsieisite. Yra visokių būdų, kaip jo gauti: galima prisijungti prie centralizuoto vandentiekio tinklo, iškasti šulinį ar išgręžti gręžinį, pastatyti cisterną lietaus vandeniui rinkti, naudoti upės ar upeliuko vandenį.

VANDENTIEKIS Tai patogiu, bet brangu, ypač jei užsiimate gyvulininkyste. Geriausia, ką galite padaryti, – vartoti vandenį taupiai ir patikrinti, ar sumažėtų išlaidos, jei naudotumėtės ir kitokiais vandens šaltiniais.

ŠULINYS Jei įsigijote valdą su šuliniu, tai rodo, kad čia buvo naudojamas gruntinis vanduo. Išpumpuokite visą vandenį ir pažiūrėkite, per kiek laiko šulinys prisipildys. Taip sužinosite, kiek daugmaž to vandens yra. Susisiekite su vietiniu visuomenės sveikatos centru ir ištirkite, ar vanduo švarus.

GRĘŽINYS Gręžinį gręžti ne tik brangu. Nėra garantijos, kad pavyks pasiekti vandenį gajį sluoksnį ir kad vanduo bus tinkamas gerti. Todėl ieškant vandens dažnai daromi keli bandomieji gręžiniai. (Kokiame gylyje galėtų būti vandeningas sluoksnis, galima sužinoti iš hidrogeologinio žemėlapio. Lietuvos hidrogeologinį žemėlapij galima rasti internete. Vert. past.)

CISTERNA Cisterna yra ne kas kita kaip talpykla vandeniui kaupti ir laikyti. Ji ypač praverčia, kai gyvenama lietingoje vietovėje. Rinkdami ir naudodami lietaus vandenį mažiau išėikvosite vandentiekio vandens ir taip sutaupysite pinigų.

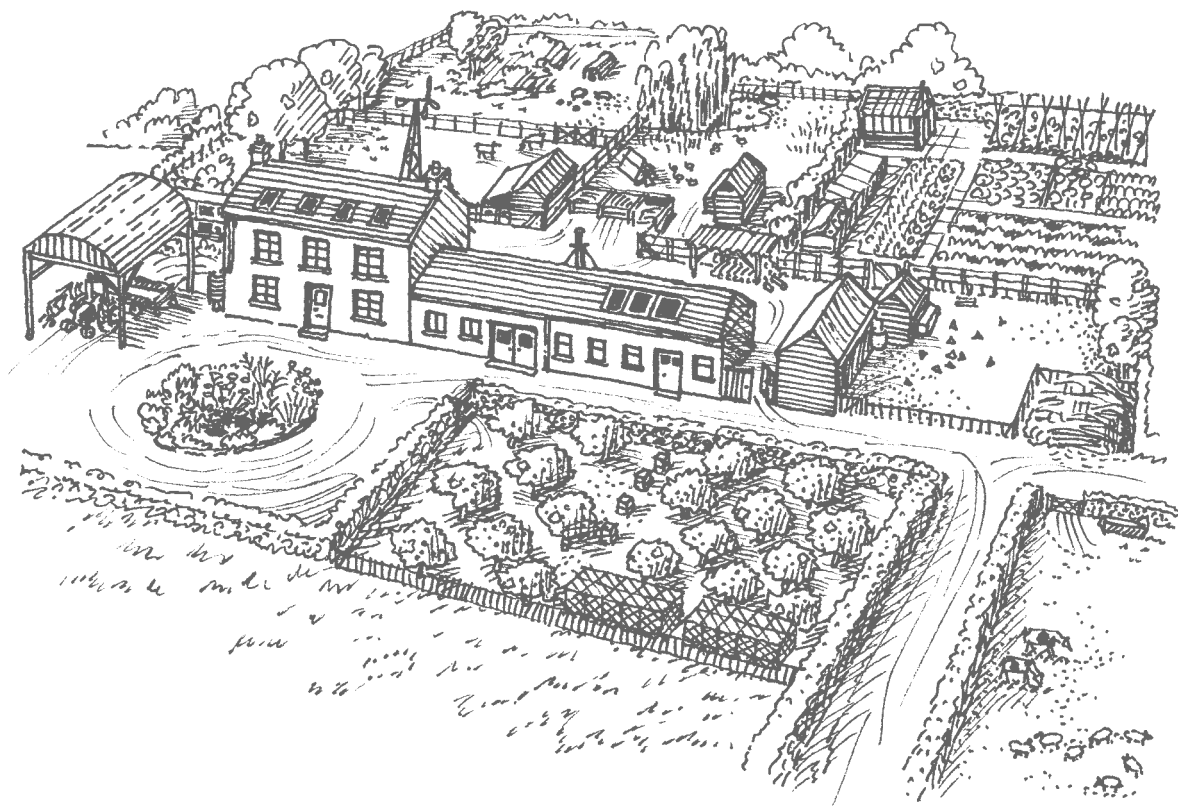
UPĖS IR UPELIUKAI Jei netoliese yra upė ar per jūsų sklypą teka upelis, jų vandenį taip pat galite naudoti, tik pirma pasirūpinkite gauti atitinkamų tarnybų leidimą ir ištirkite, ar vanduo neužterštas.

DRAUGAI IR ŠEIMA

Jei trūksta pinigų arba svajojate apie didelį ūkį, kuriame vieni nelabai susitvarkytumėte, viena iš išeičių – pasiūlyti draugams ar artimiesiems prisidėti prie jūsų ir sukurti tarsi nedidelę komuną. Žinoma, reikia atsižvelgti į konkrečias aplinkybes, bet, tarkim, esate vidutinė pora ir jums nepakanka lėšų, o vieno ar kito tėvai norėtų jus paremti ir gyventi kartu. Tokia situacija labai įprasta. Šis variantas ne kiekvienam priimtinas, bet jį verta apsvarstyti.

Vyresni žmonės yra labiau patyrę, turi daugiau pinigų ir – dažniausiai – daugiau laisvo laiko. Be to, kai yra daugiau nei dvi poros rankų, daugelį darbų nudirbti kur kas lengviau.

Gyventi su draugais yra kur kas sudėtingiau. Patirtis rodo: prieš pradėdant bendrą veiklą reikia parengti atsitraukimo kelius, kad nepatenkintieji galėtų palikti grupę. Būtina surašyti svarbiausias taisykles ir jas patvirtinti teisiškai.

Gyvenamasis namas ir priestatas yra pakankamai erdvūs, kad juose galėtų apsigyventi dvi šeimos, pasiryžusios bendrai ūkininkauti.

MINTYS IR KLAUSIMAI

- Jei prie jūsų prisidės kurio nors tėvai, ar sugebėsite kartu su jais gyventi ir dirbti? Ar turite tokios patirties?
- Jei planuojate gyventi kartu su tėvais ar draugais, susitarkite, kad visiems teks eiti į kompromisus. Pasidalykite veiklos sritimis ir sutarkite, kas bus vadovas, kuriam paklusite.
- Gyvenamoji erdvė turi būti tokio dydžio, kad kiekvienas turėtų nuosavą kampelį.
- Jei planuojate gyventi kartu su tėvais, kas bus, jei vienas iš jų mirs? Ar nuosavybę teks perduoti? Kaip tai paveiks kitus šeimos narius?
- Jei planuojate gyventi kartu su draugais, kas nutiks, jei jie ar jūs panorėsite atsiimti pinigus?
- Geriausia būtų įsigyti didelį sklypą, kad, tarkim, dvi poros galėtų gyventi nuosavuose namuose. Ar tai įmanoma?

PERĖJIMO PER SVETIMĄ ŽEMĘ TEISĖ

Idealu, jei valda ir priėjimas prie jos yra aiškiai apibrėžti ir patvirtinti nuosavybės dokumentais. Taip pat svarbu, kad būtų apibrėžtas ir per valdą einančių kelių teisinis statusas. Būtų puiku, jei jūsų žemės nekirstų jokie pėsčiųjų takai.

Gali patarti tik viena: prieš įsigydami valdą, įsitinkite, kad visos jūsų teisės yra nurodytos, apibrėžtos ir patvirtintos nuosavybės dokumentais. Taip pat išsiaiškinkite, ar bendrojo naudojimo keliai ir takai netrukdyt ūkinei veiklai, pavyzdžiui, užsiimti gyvulininkyste. Jei kyla bent kokių abejonių dėl naudojimosi keliais, kreipkitės į vietinę žemėtvarkos tarnybą ir paprašykite reikiamų žemėlapių.

JOKIŲ ARTIMŲ KAIMYNŲ

Gyvenant mieste kaimynai gali kelti problemų – jie yra per arti, jų yra per daug; kartais jų visai nenorime matyti ir nepasigendame. Kaime kaimynai yra būtinybė. Tai nereiškia, kad turite gyventi kaimyno panosėje, bet tikrai ateis toks laikas, kai jums reikės jų pagalbos, o jiems jūsų.

Tačiau kartais nutinka taip, kad ryžtamasi įsigyti dalį buvusio stambaus ūkio ir gyventi mažučiam name šalia didelio ūkinio pastato. Negerai, jei tokią valdą iš visų pusių supa labiau patyrę kaimynai, jaučiantys pareigą duoti visokių patarimų. Aišku, kaimynų pagalba gali būti naudinga, bet jūs turite teisę daryti klaidas. Niekam nepatinka, kai kas nors žvilgčioja per petį ir jaustis nuolat stebimam.

GYVENIMAS BE KOMUNIKACIJŲ

Apsirūpinančio ūkio idėja siejama su gyvenimu be inžinerinių komunikacijų – neprisijungus prie elektros, dujų ar vandens tiekėjų tinklų. Tačiau taip gyventi nėra paprasta, ypač iš pradžių. Pirmojoje mūsų sodyboje tebuvo namas, daržinė su didele lietaus vandens talpykla ir 0,6 ha žemės. Žinojome, kad dar yra šulyns, bet tuo metu jį slėpė brūzgynai.

Pirmaisiais metais gyvenome praktiškai daržinėje – gėrėme lietaus vandenį ir juo prausėmės, valgiui virti ir apšvietimui naudojome dujų balionus, šildėmės kūrendami malkas. Tai įmanoma, bet daug darbo. Kur kas paprasčiau pradėti, kai yra visos komunikacijos, tada jas galima pamažu pakeisti ekologiškesniais variantais.